

HADRIAN CIECHANOWSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: [0000-0002-4913-3600](https://orcid.org/0000-0002-4913-3600)

**SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWEJ „JEDER HAT DAS RECHT, JEDES LAND,
EINSCHLIESSLICH SEINES EIGENEN,
ZU VERLASSEN [...]» MIGRATIONSBEWEGUNGEN
ZWISCHEN DEN DEUTSCHEN UND POLNISCHEN
GEBIETEN VOM MITTELALTER BIS 1989”,
WÜRZBURG 19–20 WRZEŚNIA 2022 R.**

W dniach 19–20 września w budynku Archiwum i Biblioteki Diecezji Würzburg odbyły się obrady konferencji poświęconej ruchom migracyjnym pomiędzy ziemiami niemieckimi i polskimi od średniowiecza do 1989 r. Organizatorami konferencji były: Polska Misja Historyczna przy Uniwersytecie Juliusza Maksymiliana w Würzburgu, Wydział Filozofii Uniwersytetu Juliusza Maksymiliana w Würzburgu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytet w Poczdamie. Organizacja konferencji wsparta została przez Bawarskie Ministerstwo Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych oraz Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej.

Obrady otwarte zostały przez przedstawicieli organizatorów oraz przedstawiciela lokalnych władz i instytucji w osobach Nadburmistrza Miasta Würzburga Christiana Schuchardta oraz kierowniczkę Archiwum i Biblioteki Miasta Würzburg Katrin Schwarz.

Wykład otwierający konferencję wygłosiła prof. Beata Halicka (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), która omówiła temat *Migracje i granice. Wymuszone migracje ludności w Europie XX wieku*. W swoim wykładzie prof. Halicka skupiła się na różnych rodzajach i wymiarach migracji, przedstawiając wybrane założenia teoretyczne dotyczące badań nad tym zagadnieniem. Pierwsze

wystąpienie stanowiło doskonale wprowadzenie w tematykę konferencji, której obrady podzielone zostały na osiem plenarnych sesji tematycznych.

Pierwsza sesja poświęcona była problemom osadnictwa i zawłaszczania ziemi w epoce przednowoczesnej. W tej sesji referat pt. *Migracje osadników wiejskich do Prus Wschodnich w XV/XVI w.* wygłosiła prof. Grischa Vercamer (Technische Universität Chemnitz). W swoim referacie skupiła się na przedstawieniu dwóch niewydanych tomów stworzonego w latach 30. XX w. dzieła Gertrud i Hansa Mortensów dotyczącego migracji litewskiej (i częściowo polskiej) do Prus Wschodnich. Oba źródła poddane zostały krytyce przez pryzmat obecnego stanu badań nad poruszonym przez nie zagadnieniem.

Druga sesja poświęcona była problemom migracji szczególnych grup religijnych i wyznaniowych. W pierwszym referacie dr Michał Targowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) przedstawił drogi migracji Mennonitów z i do okolic Wisły, obejmujących dzisiejsze tereny pomiędzy Toruniem a Gdańskiem na przestrzeni XVI i XVIII w. Prof. Matthias Asche (Universität Potsdam) przedstawił natomiast problem odtwarzania populacji na terenach Prus Wschodnich po zarazie wywołanej wielką wojną północną oraz związanych z tym uwarunkowań ekonomicznych i wyznaniowych.

Trzeci blok tematyczny dotyczył recepcji i integracji osób niemieckojęzycznych w polskich miastach w epoce przedindustrialnej. Prof. Zdzisław Noga (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie) przedstawił zagadnienie migracji przedstawicieli ww. grupy osób do Krakowa. Wskazał on przy tym na znaczenie miasta jako z jednej strony ostatniego przystanku migracji, z drugiej zaś elementu większych sieci migracyjnych i handlowych przedstawicieli wybranych niemieckich rodzin kupieckich. Dr Marta Kuc-Czerep (Polska Akademia Nauk: Instytut Historii im. T. Manteuffla) przedstawiła natomiast referat koncentrujący się na migracjach do Warszawy w XVIII w. Oba referaty odmalowały niezwykle ciekawy obraz migracji ludności niemieckiej do miast polskich, z jednej strony do ośrodka rozwiniętego o ugruntowanej pozycji na mapie Europy (Kraków), a z drugiej do prężnie rozwijającej się stolicy dużego europejskiego państwa, jakim w XVIII w. była Polska.

Ostatni blok obrad pierwszego dnia dotyczył zagadnienia migracji zarobkowej ze wschodu na zachód w XIX i XX w. W tej sesji przedstawione zostały trzy referaty. Prof. Wolfgang Wüst (Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg) swoje wystąpienie zatytułował *Pracownicy migrujący i pomocnicy przy zbiorach*

w niemieckim rolnictwie. *Stan i problemy historycznych migracji zarobkowych w „długim” XIX w. w zwierciadle wczesnych relacji prasowych*”. Prof. Witold Matwiejczyk (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) przedstawił referat pt. *Tyle wolności, ile kontroli. Działania państwa w celu monitorowania polskiej imigracji w Zagłębiu Ruhry 1871–1914*. Ostatni referat, autorstwa prof. Krzysztofa Okońskiego (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), nosił tytuł *Turek, którego od razu nazwał Kebabem. O wizerunku tureckich imigrantów w zachodnioniemieckich czasopismach polskiej emigracji „Pogląd” i „Archipelag” (do 1989 roku)*. Pierwsze dwa wystąpienia poświęcone były problemom migracji zarobkowej, przede wszystkim ludności pochodzenia polskiego, do Niemiec w XIX w. Choć dotyczyły one różnych obszarów, jednak razem złożyły się na obraz migracji zarobkowej ludności polskiej we wskazanym okresie. Trzeci referat był natomiast niezwykle ciekawą próbą przedstawienia, jak kolejne pokolenia polskiej emigracji, w perspektywie doświadczeń i zmian zachodzących na przestrzeni XX w., postrzegały przybywających do Niemiec „za chlebem” imigrantów z Bliskiego Wschodu. Elementem łączącym pierwsze i trzecie wystąpienie było natomiast wykorzystanie źródeł prasowych jako podstawy do przedstawienia omawianych zagadnień.

Podczas pierwszej sesji drugiego dnia obrad poruszony został problem mobilności elit. Pierwszy referat w tej sesji, poświęcony mobilności rycerstwa w Europie centralnej w XIII w., wygłosił prof. Marcin Pauk (Uniwersytet Warszawski). Prof. Krzysztof Ratajczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), w imieniu swoim oraz prof. Doroty Żołędź-Strzelczyk nakreślił natomiast kierunki i drogi migracji Polaków w celach edukacyjnych do Rzeszy Niemieckiej w średniowieczu i na początku współczesności. Oba referaty, choć koncentrujące się na nieco innych problemach, wskazywały kierunki i cele podróży przedstawicieli elit na terenach głównie Rzeszy Niemieckiej.

Drugi blok tego dnia poświęcony był natomiast teorii i praktyce polityki osadniczej w XIX i na początku XX w. Pierwsze dwa referaty w tej sekcji koncentrowały się na polityce oraz działalności władz pruskich dotyczącej tego obszaru. Dr Hadrian Ciechanowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) nakreślił obraz zmieniającej się polityki administracji pruskiej względem migracji Polaków na terytoriach, które przed rozbiorami znajdowały się w zdecydowanej większości w granicach I Rzeczypospolitej, w okresie XIX i początkach XX w. Dr Daniel Benedikt Stein (Bayerische Akademie der Wissenschaften) przedstawił natomiast organizację, główne kierunki oraz efekty działalności Komisji Kolonizacyjnej

działającej w latach 1886–1924 na terenach Prus Zachodnich i prowincji poznańskiej. Trzeci referat, autorstwa prof. Marty Baranowskiej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) oraz dr. Pawła Fiktusa (Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu), dotyczył natomiast spojrzenia pochodzącego ze Lwowa prawnika Leopolda Caro na kwestie polityki emigracyjnej i jej warunków w Polsce na początku XX w.

W trzeciej sekcji pt. „Ucieczka i wydalenie” zaprezentowane zostały dwa referaty. Mgr Hans-Martin Behrisch (Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung Dresden (HAIT) / Universität Leipzig) przedstawił problem emigracji Żydów polskiego pochodzenia do Saksonii podczas I wojny światowej i bezpośrednio po niej. Prof. Matthias Stickler (Universität Würzburg) zajął się natomiast zagadnieniem ucieczki i wysiedlenia Niemców z dawnych niemieckich terenów wschodnich w konsekwencji II wojny światowej.

Ostatnia sekcja podczas obrad poświęcona została aktualnym problemom badań nad migracjami. W tej części mgr Natalie Reinsch (Museumsverband für Niedersachsen und Bremen e.V.) przedstawiła projekt portalu „Polsko-niemieckie ruchy migracyjne” realizowany przez Muzeum w Tarnowskich Górach, Museumsverband für Niedersachsen und Bremen e. V., Museumsverbund Landkreis Elbe-Elster, Muzeum Regionalne w Wągrowcu oraz Stiftung Schulpforta. Przedstawiony portal koncentruje się na opowiadaniu historii migracji osnutych wokół konkretnych obiektów materialnych.

Należy podkreślić, że wszystkie 17 wystąpień miało wysoki poziom merytoryczny, natomiast organizatorzy zadbali o taki dobór tematów, aby każda część konferencji stanowiła zamknięty i wzajemnie uzupełniający się obraz prezentowanego zagadnienia. Warto również zaznaczyć, że wszystkie sekcje zaowocowały bardzo ciekawą i gorącą dyskusją rozwijającą problemy podejmowane w wystąpieniach konferencyjnych, która niekiedy trwała jeszcze w kulisach. Na koniec słowa uznania wyrazić należy także organizatorom, którzy zadbali o sprawny przebieg obrad i miłą oraz sprzyjającą intelektualnym rozważaniom atmosferę podczas części kulisowych.